

Thema

En toch

J.W. van der Jagt

Hij was voorganger van een christelijke kerk ergens in het Aziatisch rampgebied. Overleefde hij op Sri Lanka? Ontkwam hij in Thailand aan de ramp? Werd hij geïnterviewd in India? Ik weet het niet meer. Waar hij leeft, is ook het belangrijkste niet. Wat hij zei, dat is blijven hangen. Midden in alle verschrikkingen merkte hij op dat het heel moeilijk was om nu te spreken over de liefde van God. Daar sta je dan met je geloof. Wat moet je bij al die lijken en al dat puin met het evangelie van God? Het geloof in God is door zo'n ramp zomaar een aangevochten geloof. En de camera bracht zijn woorden de wereld over als een mondiale aanvechting van het geloof. Eén van de vele aanvechtingen waar het geloof onder te lijden heeft. Naar aanleiding daarvan wil ik iets schrijven over de aanvechtingen van het geloof. En over de overwinning ervan. Die wordt behaald door het 'en toch' waarmee het geloof zich beroept op God.

Niet alleen die voorganger in Azië had moeite met de liefde van God. Korte tijd na de Aziatische ramp voerde Andries Knevel een televisiegesprek met (o.a.) Willibrord Frequin. Deze had ergens in de wereld een kind zien lijden terwijl de vliegen kropen rond ogen, neus en mond. Hij kon er niet over uit dat dit iets te maken had met God. Dat horen we zo vaak. Bij de holocaust in West-Europa en de genocide in Afrika. Maar heel dichtbij, door het sterven van een geliefde, het verongelukken van een kind, of het lijden op lijden dat een mens soms te verduren krijgt. Het weerhoudt ongelovigen om in God te geloven. Gods kind zou er het geloof bij verliezen. En er zijn zoveel verschillende aanvechtingen die het moeilijk maken om te (blijven) geloven.

Vijanden

In het gewone spraakgebruik bedoelen we met aanvechtingen meestal iets anders dan in de taal van de kerk. Een aanvechting kan een sterke neiging zijn, een verleiding om iets te doen. Maar in de kerk denken we aan de aanvallen die op het geloof gericht zijn om dat aan het wankelen te brengen. Deze aanvallen horen in zekere zin bij het geloof. Van Dales woordenboek licht de betekenis van het woord *aanvechting* toe met: 'waar geloof is, daar is aanvechting.' Daarin ligt een waarheid. Niet dat het eigen is aan het geloof om te wankelen. Twijfel en onzekerheid behoren niet tot het geloof. Dat is immers een stellig weten en een vast vertrouwen (HC vr./antw. 21). Maar dit echte geloof heeft vijanden die proberen om het onderuit te halen. Waar geloof is, zullen zij zich roeren om het te bestrijden. Alle gelovigen zullen dan ook met aanvechtingen hebben te kampen, zij het dat niet iedereen op dezelfde manier en met gelijke intensiteit daar last van heeft.

De vijanden van het geloof zijn niet onbekend. Gods Woord wijst ze aan. We noemen ze ook in onze belijdenis. In zondag 52 van de Catechismus noemen we drie vijanden die tegen ons strijden: de duivel, de wereld en ons eigen vlees.

Voor de duivel worden we in Gods Woord vaak gewaarschuwd. Hij is de grote vijand van de Here God en van zijn volk. Petrus noemt hem een brullende leeuw, die op zoek is naar prooi om te verslinden (1 Petr. 5:8). Hij staat daarin niet alleen. Paulus spreekt in Efeziërs 6 over de overheden, de machten, de wereldbeheersers van deze duisternis en de boze geesten in de hemelse gewesten. De duivel mobiliseert tal van bovenaardse machten tegen de kerk en haar

geloof. En Johannes zag hem als de grote draak, een bloeddorstig monster, dat eerst Christus wilde verslinden en daarna zich wierp op de kerk en de gelovigen (Op. 12). Als draak is hij een verslindend monster dat de bedoeling heeft om te doden. Hij is de oude slang uit het begin van de wereld. Zijn naam 'duivel' zegt dat hij met leugens verwarring sticht, zoals hij al tegenover Eva Gods woorden verdraaide. Christus noemt hem niet voor niets de leugenaar en de moordenaar (Joh. 8). Dat is zijn aard. Hij liegt ook als hij ogenschijnlijk waarheid spreekt. Ook voor de wereld, onze tweede vijand, worden we gewaarschuwd. Tijdens de laatste maaltijd voor zijn kruisiging sprak de Here met zijn leerlingen over de haat van de wereld. Zij horen bij Hem. Hij heeft hen uitgekozen. Zij staan niet boven hun meester. Zoals de wereld Hem vervolgd heeft, zullen zij ook vervolgd worden (Joh. 15:18v). Dan is te denken aan de afkeer van het geloof, vervolging en zelfs moord en de pressie in allerlei vorm om het geloof los te laten. Te denken is ook aan de verleiding door de leefstijl van de wereld. Bestrijding van wat God in zijn Woord zegt. Paulus schrijft aan Timoteüs over de vervolgingen en het lijden dat hijzelf heeft doorstaan. Hij voegt daaraan toe: 'Trouwens, allen die in Christus Jezus godvruchtig willen leven, zullen vervolgd worden' (2 Tim. 3:12). Dat is een aankondiging zonder meer. Vijandschap van de wereld hangt kennelijk niet van toevallige omstandigheden af, maar is iets wat onvermijdelijk en altijd gebeurt wanneer het geloof zich manifesteert.

Onze derde vijand is ons eigen vlees. De begeerte van ons vlees voert strijd tegen de Heilige Geest en de begeerte van de Geest gaat tegen ons vlees in (Gal. 5:16-17). Er is een voortdurende strijd tussen deze twee. Ons vlees voert een voortdurend verzet. Daardoor doen we de afschuwelijke werken van het vlees (vs 19v) in plaats dat de prachtige vruchten van de Geest zijn te zien. Dan gaat het om de zonden van ons gevoel, van onze begeerten, van onze gedachten en natuurlijk van onze daden.

We hebben drie vijanden. Doodsvijanden worden ze genoemd. Ze zijn niet te onderschatten. Zonder ophouden vallen zij ons aan (zd. 52). Ze doen dat met veel kracht en heel geraffineerd. Van de reformator Luther¹ is bekend dat hij veel in aanvechtingen heeft moeten worstelen. Hij wees eens op de eeuwenlange ervaring die de duivel in het aanvallen van Gods kinderen heeft. Tegen al die ervaring kunnen wij niet op. En geldt dat ook niet van de wereld? Hoeveel kracht kan zij niet tegen de kerk mobiliseren! De kracht van het denken. De kracht van het aantal. Het raffinement van de aansprekende argumentatie. De macht van de gangbare mening en de publieke opinie. De zuigkracht van wat 'de mensen' normaal vinden. Ook onze derde vijand is niet te onderschatten. Misschien dat we dat nog wel het meest doen, doordat we onze vijanden eerder buiten onszelf zoeken dan in onszelf. Wie ziet nu graag zichzelf als zijn eigen vijand? Maar het is een gevaarlijke blindheid als we langs onszelf heen kijken. Het laatste hoofdstuk van de Dordtse Leerregels bepaalt ons juist bij deze derde vijand. De Here verlost de gelovigen in dit leven niet van het vlees en het lichaam van de zonde. Daardoor zondigen ze steeds weer. En dan vervolgt artikel 3: 'Doordat deze zonden nog in hen overgebleven zijn en bovendien de wereld en de satan hen steeds aanvechten, zouden de bekeerden in de genade niet staande kunnen blijven, als zij aan zichzelf werden overgelaten.' De Leerregels noemen hier dezelfde drie vijanden als zondag 52, maar keren opvallend genoeg de volgorde om. Staat in zondag 52 de duivel voorop, hier is ons vlees vijand nummer één. De aanvallen op het geloof en op het leven met God komen niet alleen van buitenaf. Ze komen ook, en vaak ook in de eerste plaats van binnenuit. Onze eigen aard verzet zich met hand en tand tegen het geloof!

Wat zullen wij tegen deze drie vijanden beginnen?

Overwinning

Toch zijn deze vijanden niet onoverwinnelijk. Dat blijkt uit de bemoedigende eerste brief van Johannes. Hij zegt over de jonge mannen van de gemeente: 'Gij hebt de boze overwonnen, want gij zijt sterk en het woord van God blijft in u' (1 Joh. 2:13-14). Vervolgens spoort hij hen aan om de zondige wereld niet lief te hebben. In één zin een waarschuwing tegen de wereld en het eigen hart. De overwinning over de vijanden van het geloof is kennelijk verbonden met het Woord van God dat in ons woont.

In dezelfde brief lezen we over de overwinning die behaald wordt door hen die uit God geboren zijn. 'Al wat uit God geboren is, overwint de wereld; en dit is de overwinning die de wereld overwonnen heeft: ons geloof' (1 Joh. 5:4). Onze vijanden kunnen overwonnen worden doordat het geloof vasthoudt aan het Woord van God. Dat heeft onze Heiland zelf ook laten zien. Hij pareerde elke aanval van de duivel met het Woord van God (Mat. 4 en Luc. 4). Het is dan ook niet voor niets dat Paulus in zijn omschrijving van de wapenrusting van God spreekt over de waarheid als gordel, het evangelie als schoeisel, het schild van het geloof en het Woord van God als het zwaard van de Geest. Het Woord van God en het geloof zijn onze voornaamste wapens. En deze wapens moeten gehanteerd worden onder voortdurend gebed (Ef. 6). Tegenover de onophoudelijke aanvallen van de duivel zet Paulus het onophoudelijke gebed tot God. De Here leerde ons, om geen nederlaag te lijden, te bidden om de kracht van de Heilige Geest (vr./antw. 127). Ook de Dordtse Leerregels wijzen op de Geest der gebeden (DL V,3). Wanneer wij niet waken en bidden, is het niet alleen mogelijk dat wij 'door het vlees, de wereld en de satan meegesleept worden', maar gebeurt dat ook echt (V,4)! Om te overwinnen zijn wij zelf te zwak. We moeten onze vijanden niet onderschatten. Toch zijn zij niet onoverwinnelijk. Maar ze worden alleen overwonnen door het geloof waardoor we ons houvast zoeken in het Woord van God en bidden om de kracht van zijn Geest. Elke aanval moet ons teruggedrijven naar onze God.

De zwaarste aanval

Onze vijanden smeden hun wapens bij voorkeur uit de woorden of de daden van de Here God. Zo verdraaide de duivel het proefgebed dat God gegeven had. Hij bestookte de Here Jezus met citaten uit Gods Woord. Hij wees God op de zonden van hogepriester Jozua (Zach. 3). Die aanklacht was natuurlijk gebaseerd op de wet van God. Bij het kruis snijden de vijanden van de Here de pijlen van hun spot uit de woorden van Psalm 22, waarmee Christus klaagde tot God: 'Hij roept Elia!' Petrus zegt dat de mensen de spot zullen drijven met de belofte van Christus' komst (1 Petr. 3). En ons eigen hart maakt het ons moeilijk wanneer de hulp die God belooft, uitblijft of als God een ramp gebeuren laat. Gods woorden en daden worden tegen het geloof in stelling gebracht. Ze wekken twijfel aan de betrouwbaarheid van Gods Woord. En wanneer God niet meer betrouwbaar is, verliezen we alle houvast.

Lezen we de psalmen, dan kunnen de aanvallen zelfs nog zwaarder zijn. De dichters klagen niet alleen over hun vijanden of over eigen zonden, maar ze voelen zich keer op keer geslagen door God zelf. In veel psalmen zingt Gods kind over de redding die God geeft. Hij bidt om hulp tegen zijn vijanden of om troost in zijn verdriet. Hij is in nood, ondervindt vijandschap of andere moeiten die hem het leven zwaar maken. Maar hij vertrouwt op de Here en op zijn beloften. Het gebed ligt op één lijn: vanuit de nood doet hij een beroep op God. Het zijn om zo te zeggen 'éénvoudige' psalmen. Er zijn ook andere gebeden. Daarin lijdt Gods kind onder de hand van zijn vijanden, of door zijn eigen zonden of andere oorzaken van zijn ellende. Maar daarin is een tweede lijn. Want in wat hij ondervindt, voelt hij de hand van God. God geeft voor hem niet thuis of keert Zich zelfs tegen hem. 'Waarom staat Gij van verre, verbergt Gij u in tijd van nood?' (Ps. 10:1). Hij klaagt dat de Here hem vergeet (Ps. 13). Hij lijdt onder zijn vijanden en klaagt dat God Zich ver houdt van zijn verlossing (Ps. 22:2). In Psalm 32 horen we het schuldige en bevrijde geweten. Maar ook dat Gods hand de dichter neerdrukt (vs

4). Het zijn in Psalm 38 de pijlen en de hand van God die op hem neerkomen (vs 3). Het is de plaag van God en diens bestrijding waaronder in Psalm 39 wordt gezocht. In Psalm 42 en 43 klaagt de dichter dat men hem aanvalt met de vraag ‘waar is uw God?’ (Ps. 42:4,11), maar ook dat God hem vergeet (vs 10) en verstoot (Ps. 43:2). De Here heeft zijn volk ‘in het net gebracht’ en ‘deed mensen over ons hoofd rijden’ (Ps. 66:10-12). In Psalm 69 belijdt de dichter dat hij om zijn eigen zonden en schuld bespot wordt, maar hij zegt ook: ‘Wie Gij geslagen hebt, vervolgen zij, zij doen verhalen over de smart der door U gewonden’ (vs 27). En is het geen diepe klacht wanneer Psalm 88 zegt: ‘Gij hebt mij in de diepste kuil gelegd, in duistere plaatsen, in diepten. Uw grimmigheid rust zwaar op mij, door al uw baren drukt Gij mij neder’ (vs 7,8)? Om niet meer te noemen: Mozes klaagt in zijn gebed dat het volk onder de toorn van God vergaat en onder zijn grimmigheid wordt verdelgd (Ps. 90:7).

In deze psalmen staan de aanvechtingen en de overwinning niet gemakkelijk in één lijn van nood, gebed en verlossing. Er is niet alleen de lijn van vijandschap die overwonnen wordt door het geloof. Deze psalmen laten een ‘tweevoudigheid’ zien. De vijanden staan niet op zichzelf. Zij opereren niet los van God. In hun vijandschap laat de hand van God zich voelen. Dat laat de Schrift ook op andere plaatsen zien. De leugengeest die Achabs profeten liet spreken, kon dat door de opdracht van God (1 Kon. 22). Satan vernielde Jobs leven nadat God hem permissie gaf (Job 1). De Here noemt Assur de roede van zijn toorn. De boosheid van Assur is de stok van God (Jes. 10:5). De Here Jezus onderging de justitiële misdaad van Pilatus, maar diens macht was van boven gegeven (Joh. 19:11).

We hebben niet alleen met aanvallen van vijanden te doen. In hun aanvallen laat God zijn hand voelen. Hun haat is om zo te zeggen de handschoen van God. Hij stelt ons bloot aan onze vijanden, zoals Hij Christus liet lijden in de handen van wie Hem kruisigden.

Ook Luther was ervan overtuigd dat alle aanvallen die hij moest verduren, niet los van God stonden. De duivel met al zijn vijandschap en macht kan uiteindelijk alleen maar hand- en spandiensten verlenen. Hij doet alsof hij machtig is. De aanvechting is zo zwaar, omdat dit moeilijk is te doorzien. God kan geheel schuilgaan achter het masker van de duivel, zodat je zijn liefde en genade niet meer opmerkt.

Het is het meest vreeswekkende als in de aanvechting God zelf Zich tegen ons keert. Tegen de aanvallen van de vijanden van God vinden we hulp en kracht bij God, door het gebed en door het Woord van God. Maar waar vinden we hulp tegen de hand van God? Is dat niet de allerergste verschrikking waardoor (met de oude berijming van Ps. 116) ‘de angst der hel ons alle troost doet missen’?

Beroep op God tegen God

De Schrift laat ons zien hoe de kinderen van God deze aanvechting overwinnen. Ik denk dan aan de geschiedenis van Job. De satan verwoestte zijn leven. Zijn vrouw viel hem af. Zijn vrienden vielen hem aan. En Job klaagt dat het Gods hand is die hem treft (Job 16). God heeft hem zijn kracht ontnomen en zijn gezin uiteengeslagen (vs 7). Gods toorn verscheurt en bestookt hem (vs 9). God levert hem over aan de snoodaards en geeft hem prijs aan zijn tegenstanders. Job wijst steeds de Here aan als Degene die hem slaat. Je zou denken: wat heeft Job nog bij de Here te zoeken als Die hem zo vreselijk slaat? Maar zegt hij: ‘Maar ook nu, zie mijn getuige is in de hemel, mijn pleitbezorger in den hoge. Ook al bespotten mij mijn vrienden, nochtans richt mijn oog zich schreiend op God. Opdat Hij een mens recht doet tegenover God en recht doet tussen de mens en zijn naaste’ (vs 19-21). Niet alleen tegenover de aanvallen van zijn vrienden beroept Job zich op de Here. Ook tegenover God beroept hij zich op God! Hoe belangrijk zijn daarbij zijn beginwoorden: ‘*maar ook nu...*’, wat doorklinkt in het volgende ‘*nochtans...*’. Dat zijn woorden die aangeven dat Job iets zegt wat je niet zou verwachten. Het is toch niet te rijmen wat Job doet? Hij roept als getuige Degene die hem

onrechtvaardig behandelt. Hij vlucht naar de hand die hem slaat! 'Nochtans' - de wat verouderde vorm van 'en toch' - markeert een *breuk* in de gedachtegang. De klacht van Job krijgt een ongedachte en verrassende wending!

Hoe zwaar moest ook de dichter van Psalm 22 lijden onder de haat van zijn vijanden. Hij krijgt geen hulp van God en klaagt dat Hij hem in de steek laat. 'Waarom, waarom hebt Gij mij verlaten?' Hij roept. God antwoordt niet. 'Nochtans zijt Gij de Heilige, die troont op de lofzangen van Israël.' De klacht over Gods verlating breekt onverwacht af door het beroep op God zoals Hij Zich liet kennen aan het voorgeslacht.

Zo spreekt ook de dichter van Psalm 27. Hij is bang dat God hem verlaat en hem afwijst in zijn toorn. Hij bidt dat God hem niet verwerpen zal. Hij wordt aangevochten door eenzaamheid: zelfs zijn vader en moeder, de meest nabije geliefden, hebben hem verlaten. 'Toch neemt de Here mij aan.' Er was niets wat daarop wees. Maar toch!

Ook wanneer Gods kinderen ondervinden dat de hand van God zich tegen hen keert, zoeken ze hun toevlucht bij God. Het geloof vlucht voor God naar God. Dat kan alleen door vertrouwen dat - aangevochten als het wordt - toch beseft dat de hand die slaat, wordt aangestuurd door een hart dat liefheeft. Dat God tuchtigt wie Hij liefheeft (Heb. 12). Dan denk ik weer aan Luther. Voor zijn besef kon God Zich achter het masker van de duivel verbergen. Dan komt het erop aan om achter dat masker zijn liefde te zien en daarop te vertrouwen. In zijn toorn denkt God aan zijn ontferming. Aan die boodschap mogen we ons in vertrouwen overgeven.

Dat God Zich tegen ons keert in de vijanden die ons aanvallen, laat zich niet gemakkelijk op formule brengen. Het gaat hoger dan ons verstand kan bevatten. Het is niet mogelijk om de pijn van dat lijden met een rationele verklaring glad te strijken. De intense klachten van de psalmen laten wel anders zien! Als God zelf ons in de diepste kuil legt (Ps. 88), dan geven onze gedachten, onze redenering geen houvast. Dan is er alleen de klacht die tegen de diepte in omhoog roept tot God. Ten diepste is ons houvast alleen de hand die ons slaat. Dat kunnen wij niet bevatten. Daarin ligt het onbegrijpelijke van God die redt wie door eigen schuld en zonde is verloren, en daarvoor zijn eigen Zoon liet lijden aan het kruis. Daar mogen we in onze felste aanvechtingen rijke troost uit putten (vr./antw. 44).

Er is dan ook een groot verschil tussen de bedoeling van de duivel en onze andere vijanden, en die van de Here God. Zij willen ons in het ongeluk storten. Met de vloed van hun aanvallen willen ze ons wegspoelen zodat we in ongeloof verdrinken. Maar God wil ons, wanneer zijn golven over ons heen slaan, naar Hemzelf toe drijven. In de aanvechting ondergaan we de test van het geloof (Ps. 66; 1 Petr. 1). Onze vijanden willen bewijzen dat ons geloof geen waarde heeft. God laat erdoor uitkomen dat wij zwak zijn in onszelf, maar dat onze kracht door het geloof buiten onszelf gevonden wordt in God.

Belijdenis

Staat dit 'en toch van het geloof' niet in het hart van onze verhouding met God? Het heeft een centrale plaats in onze rechtvaardiging door het geloof. In zondag 23 belijden we dat ons geweten ons aanklaagt. We hebben het Woord van God gehoord. Zijn geboden hebben ons geweten gevormd. Waar dat zo is, klaagt ons geweten ons aan met de stem van God. De aanklacht is gegrond. Daar kunnen we het moeilijk mee hebben. Hoeveel kinderen van God vrezen niet voor de Here, omdat zij die aanklacht moeten toestemmen? Trek je daar je eigen gevolgtrekking uit, dan word je bang. Je zou als Adam en Eva wegvlugten voor God. En de duivel zal niet nalaten om ons op onze zonden te wijzen. Hij verleidt ons eerst door zijn

leugens om Gods wet te overtreden. Hebben we dat gedaan, dan houdt hij ons met de waarheid van de aanklacht gevangen in angst voor God. Er is maar één conclusie mogelijk: voor ons zal er geen vergeving zijn, maar alleen het veroordelende vonnis van God. Het geloof trekt deze conclusie niet. Al is de aanklacht nog zo terecht, tóch schenkt God mij de gerechtigheid van Christus. De verrassende vrijspraak van God breekt eigen angstaanjagende gedachten af en onthult dat de duivel de wet van God misbruikt. Waar hij ons van de Here wil vervreemden, leert de Here ons om tegen alles in te vertrouwen op het evangelische ‘en toch’ van zijn genade.

Zo mogen we al spreken bij het begin van het mensenleven. Wanneer wij onze kinderen ten doop houden, belijden we dat zij ‘hoewel zij in zonde ontvangen en geboren zijn en daarom aan allerlei ellende, ja zelfs aan het eeuwig oordeel onderworpen, tóch in Christus geheiligd zijn’. Tegenover alle ellende die verdiend is en verwacht moest worden, mogen we met het ‘en toch van het geloof’ op de verrassende verlossing van Christus vertrouwen.

Op dezelfde wijze spreken we over de voorzienigheid van God. Wij geloven dat God alle dingen regeert. Niets gebeurt zonder zijn beschikking. Een mens zou concluderen: dus is God de schuld van de zonde en van alle ellende die er als gevolg van de zonde is. Met die conclusie val je in de troosteloze afgrond van een kwade God. Want als God de schuld van alle ellende is, wie zal ons dan nog troosten? Het geloof trekt die conclusie niet. Ze wordt afgesneden met de belijdenis: ‘toch is God niet de bewerker van de zonde die gedaan wordt, en evenmin draagt Hij er de schuld van’ (NGB art. 13). We laten ons niet misleiden door de conclusies van ons eigen inzicht, maar we luisteren naar het onderwijs dat Christus geeft in zijn Woord. Dat geeft ons troost. Dan zien we dat ons geen toeval treft, maar dat alles ons toekomt door de beschikking van Gods vaderhand.

Evangelie

Dit brengt ons ook terug bij de aanvechting van het geloof, die vanuit Azië over de hele wereld ging. Het kan moeilijk zijn om te spreken over de liefde van God. Wie zal die moeite ontkennen? Want inderdaad: de liefde van God kan schuilgaan achter zijn slaande hand. En de duivel zal daar munt uit slaan. Ongelovigen zien zich bevestigd in hun ongelooft. Gods kind kan zich er verslagen en zwak onder voelen. In alle zwakheid mogen we wijzen op God. Hij laat in deze wereld niet alleen zijn toorn voelen, maar heeft ook een evangelie gegeven om je niet voor te schamen. Een kracht van God voor ieder die tegen alles in - en toch! - gelooft.

Noot:

- ¹. Voor wat betreft de aanvechtingen bij Luther heb ik gebruikgemaakt van de lezenswaardige bijdrage van A. de Reuver, ‘Een dienaar niet meer dan zijn Meester. Luther over de aanvechtingen’, in: J. van Oort e.a. (red.), *Verbi Divini Minister*, Amsterdam 1983, p. 203-231.